

Академік НАН України М. Ф. Харченко
(21.10.1939–16.02.2026)

16 лютого 2026 року українська наука зазнала неоправної втрати — пішов із життя академік Національної академії наук України, знаний фахівець з експериментальної фізики Микола Федорович Харченко.

Видатний український вчений, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреат премії ім. К. Д Синельникова НАН України, лауреат премії АН СРСР та Польської АН, професор, доктор фізико-математичних наук, головний науковий співробітник

відділу магнетизму ФТІНТ ім. Б. І. Веркіна НАН України Микола Федорович Харченко народився 21 жовтня 1939 року у селищі радгоспу ХТЗ Чутівського району Полтавської області.

У 1960 р. він закінчив фізико-математичний факультет Харківського державного університету за фахом «фізика». З 1961 року працював у ФТІНТ НАН України послідовно на посадах: інженера, провідного інженера, молодшого і старшого наукового співробітника та завідувача відділу.

У 1969 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата фіз.-мат. наук, а в 1984 р. — доктора фіз.-мат. наук за спеціальністю «фізика твердого тіла». У 1974 р. йому присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника, у 1993 р. — звання професора. У 1995 році його обрано членом-кореспондентом НАН України зі спеціальності «експериментальна фізика», а в 2009 році — дійсним членом НАН України зі спеціальності «експериментальна фізика».

М. Ф. Харченко був знаним фізиком-експериментатором і видатним фахівцем з магнетизму та оптики магнітовпорядкованих систем із світловим ім'ям. Вже більше шести десятиків років його наукове життя та творча діяльність були нерозривно пов'язані із ФТІНТом, де Микола Федорович працював від першого року заснування. М. Ф. Харченко зробив вагомий внесок у розбудову та розвиток сучасних уявлень про фізику магнетизму та магнітних явищ у твердих тілах. Серед його фундаментальних результатів, які мають світовий рівень, є відкриття лінійного магнітооптичного ефекту та ефекту обертання площини поляризації світла, квадратичного по магнітному полю. Він вперше здійснив оптичну візуалізацію колінеарних антиферомагнітних доменів, розробив методи переорієнтації цих доменів в антиферомагнетиках з різною магнітною симетрією та продемонстрував можливість приготування антиферомагнітної доменної структури з наперед заданою конфігурацією.

Серед багатьох результатів Миколи Федоровича, які вже стали класичними, є виявлення зумовлених магнітним полем спін-переорієнтаційних переходів в колінеарних феримагнетиках, відкриття нових закономірностей утворення і еволюції двохфазних магнітних доменних структур з чотирма типами доменів при спін-переорієнтаційних магнітних фазових переходах. Йому належить виявлення модульованих неспівмірних фаз в сильно анізотропних антиферомагнетиках та парамагнітних магнетоеластиках з антиферодисторсійним впорядкуванням під дією магнітного поля та відкриття ультраслабкого феромагнетизму в антиферомагнітних магнітоелектричних кристалах, виявлення ефекту підсилення індукованих магнітним полем магнітооптичних ефектів в наноплівках, тощо.

Наукові результати М.Ф. Харченка були удостоєні премії ім. К.Д. Синельникова АН УРСР (1985 р.), премії АН СРСР та Польської АН (1987 р.), Державної премії України в галузі науки і техніки (2004 р.). У 2012 р. його нагороджено орденом «За заслуги» III ст. (Україна). Науковий доробок М. Ф. Харченка налічує близько 200 наукових статей та оглядів. Він є співавтором монографії «Магнітооптика та спектроскопія антиферомагнетиків», яку згодом було перевидано у видавництві Springer-Verlag. Микола Федорович виступав із запрошеними доповідями на численних міжнародних конференціях, був керівником наукових колективів, що здобували міжнародні гранти, та користувався незаперечним авторитетом у світовій науковій спільноті.

М. Ф. Харченко вів дуже активну науково-організаційну роботу, він був головою секції «Фізика магнітних явищ» Наукової ради при ВФА НАН України з проблеми «Фізика низьких температур і кріогенна техніка», членом спеціалізованої секції Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, головою наукової ради ФТІНТ ім. Б. І. Веркіна НАН України з проблеми «Низькотемпературний магнетизм та оптика фероїків», членом редакційних колегій журналів «Фізика низьких температур», «Ukrainian Journal of Physical Optics», «Фізика і хімія твердого тіла», членом Спецради Д 64.175.02 при ФТІНТ ім. Б. І. Веркіна НАН України.

Важко переоцінити роль М. Ф. Харченка у підготовці та вихованні нових наукових кадрів. Кілька десятиліть він активно співпрацював з ХНУ ім. В. Н. Каразіна, читав лекції і вів спецкурси та очолював філіал кафедри загальної фізики при ФТІНТ. Серед його учнів є академік НАН України, кілька докторів та близько десяти кандидатів наук. У 1997 р. він одержав звання «соросівський професор».

Світла пам'ять про Миколу Федоровича Харченка — видатного вченого, принципового й вимогливого дослідника, людину високої інтелігентності, мудрого наставника, глибоко відданого науці, назавжди збережеться у серцях колег, учнів, послідовників і всіх, хто мав честь знати, працювати та спілкуватися з ним.

Редакційна колегія